

JOSIP MUŠĆET, dipl. oec.
Jadroagent
Rijeka

Tehnologija i organizacija prometa
Stručni rad
UDK: 656: 681.5 (497.1) EZ
Primljeno: 15.02.1989.
Prihvaćeno: 04.10.1989.

KOMPJUTERIZACIJA TRANSPORTNIH DOKUMENATA U EZ I OBVEZE JUGOSLAVENSKOG SAOBRAĆAJA

SAŽETAK

U radu se obrazlažu dosadašnja nastojanja na svjetskoj razini u vezi standardizacije i kompjuterizacije transportnih dokumenata, u prvom redu u prekomorskom prometu. Naročito se ukazuje na ubrzano nastojanje EZ u tom pravcu uz primjenu EDIFACT standarda, koji je prihvaćen kao ISO-standard na svjetskom nivou i ubrzano se uvodi u primjenu. Na nama je da se što hitnije i organizirano prilagodimo novim zahtjevima, ukoliko želimo da se uspješno uključimo u svjetsku trgovinu.

1. UVOD

Poznato je da međunarodna trgovina zahtijeva veliki broj dokumenata koji se u praksi izrađuju na više načina. U zemljama EZ i drugim razvijenim zemljama svijeta vlade su formirale organizacije i radne grupe sa zadatkom da eliminiraju prekomjernu i skupu papirnu dokumentaciju i da rade na reduciranju troškova u međunarodnoj trgovini i transportu kroz razvijanje odgovarajućih nacionalnih i međunarodnih standarda u dokumentaciji, da uvide jednostavniju proceduru u prijenosu podataka između svih učesnika u transportu kao što su krcatelji, kopneni prijevoznici, terminalski operatori, brodari, pomorski agenti, špediteri, carina, luke, banke i osiguratelji.

Osnovni problem za promicanje međunarodne trgovine je veliki raskorak između fizičke mogućnosti transporta i papirne dokumentacije koja se kreće sporije a čiji troškovi rastu sve više i više.

Kako živimo u doba brzih promjena i tehnološkog razvoja, kada automatizacija i kompjuterizacija određuju discipline u mnogim putevima našeg svakodnevnog života, rješenje problema je u promjeni raznih sistema informatike uvođenjem kompjuterizacije u zamjenu za papirnu dokumentaciju.

Za pojednostavljenje dokumentacije u međunarodnom transportu potreban je sistemski pristup koji zahvaća cijeli informativni sistem od proizvođača do potrošača u svim njegovim bezbrojnim varijacijama, na takav način da smanji i standardizira postupak i pojednostavi i standardizira dokumentaciju i gdje god je to moguće da je zamijeni elektronskom obradom i razmjenom podataka.

Radi toga potrebno je pokretanje i proširenje suradnje s međunarodnim organizacijama

kao što su: Ekonomska komisija UN za Evropu (UN ECE), Međunarodna pomorska komora (ICS) i druge organizacije, sa svrhom da se uključimo u svjetska kretanja na polju standardizacije dokumenata, primjene kompjuterizacije i prijenosa podataka.

Ovo je potrebno iz razloga što smo na području dokumentacije jako zaostali u odnosu na zemlje EZ, zemlje EFTA i SAD, te ako želimo biti uključeni u međunarodni transport na osnovi elektronske razmjene podataka po već usvojenim standardima u EZ, ne smijemo čekati već odmah slijediti trend razvoja dokumentacije i informatike.

U zemljama Zapadne Evrope i SAD ubrzano i svestrano se uvodi kompjuterizacija po međunarodno dogovorenim standardima u zamjenu za papirnu dokumentaciju a prvenstveno kod brodarka, operatora, pomorskih agenata, špeditera, carine, luka i banaka.

Brodovi, posebno kontejnerski, postaju sve veći po svom kapacitetu i sve brži; potrebna dokumentacija mora pratiti zahtjeve kontejnerskih operatora. Ogromna masa podataka mora se akumulirati, obraditi i prenijeti na određeno mjesto u vrlo kratkom vremenu. Zato je elektronski prijenos podataka izbio na površinu kao jedini način koji će udovoljiti traženju.

U vrijeme prije elektronske obrade podataka skoro svi linijski brodari imali su svoj vlastiti manifest tereta, teretnicu, obračun vozarine i druge dokumente. Oni su bili tako izrađeni da po obliku odgovaraju njihovim internim zahtjevima. To je i razumljivo jer se sve izrađivalo na klasičan način i nije bilo važno gdje i kako će pojedini podatak biti prikazan. Međutim, došlo se već odavno do stanovišta da osnovne informacije potrebne transportu roba po svijetu moraju biti standardne. Otuda i potreba za standardizacijom i unifikacijom i konačno kompjuterizacijom transportnih dokumenata u međunarodnoj trgovini.

Zadatak za izradu standardnog dokumenta preuzela je Ekonomska komisija UN za Evropu (EEK).

2. KLJUČNI FORMULAR (ECE LAYOUT KEY) ZA POTREBE TRGOVAČKIH DOKUMENATA

U oktobru 1960. g. Odbor za razvoj i trgovinu EEK osnovao je radnu grupu sa zadatkom da ispita, između ostalog, mogućnost smanjenja, pojednostavljenja i standardizacije vanj-

skotrgovačkih dokumenata.

Radna grupa je na svojem prvom zasjedanju 1961.g. zaključila da se izradi međunarodni model jednog dokumenta kao osnovnog formulara koji bi sadržavao sve potrebne informacije koje se traže u vanjskotrgovačkim dokumentima.

Nakon prikupljenih primjedaba i ekstenzivne konzultacije sa stručnjacima, Radna grupa je 1962.g. utvrdila revidiran i usuglašen model formulara, a na svojem trećem zasjedanju 1963.g. zaključila je da se isti daje na upotrebu kao ključni formular za pojednostavljenje i standardizaciju dokumenata u međunarodnoj trgovini (ECE Layout Key).

Preporuku za usuglašavanje raznih dokumenata u međunarodnoj razmjeni roba prihvatila je među prvima Međunarodna pomorska komora još 1963.g. i kroz svoj Odbor za pomorsku dokumentaciju pripremila standardni format teretnice.

Od 1963.g. kada je "ECE ključni formular" prihvaćen, učinjen je ogroman napredak na polju automatske obrade podataka (ADP) i prijenosa podataka, što je izazvalo zabrinutost da razvoj dokumentacijske procedure neće slijediti novu tehnologiju i da to može utjecati na inkompatibilnost između većih ili manjih sistema koji su u primjeni u različitim dijelovima svijeta, a isto tako da "ECE ključni formular" možda neće biti prikladan za automatsku obradu podataka. Međutim, pokazalo se da je on zaista prikladan za primjenu u automatskoj obradi podataka isto tako kao što je prikladan za tradicionalne metode.

"ECE ključni formular" predviđen je da služi kao uzorak kod izrade formulara za razne administrativne, komercijalne, proizvodne i druge dokumente koji se odnose na vanjsku trgovinu, bez obzira na to da li se oni pišu ručno, mehaničkim sredstvima, automatskim štampačem ili reproduciranjem.

To se, dakle, odnosi na osnovne transportne dokumente za pošiljke, tj. dokumente koji opisuju robu namijenjenu za prijevoz od pošiljaoca do primaoca.

Iz toga slijedi da je "ECE ključni formular" posebno prikladan kao osnova za nacrt usuglašene serije niza nadovezujućih dokumenata preko jednog model-dokumenta (Master document).

Razvoj usuglašene serije dokumenata od 1967.g. na osnovi "ECE ključnog formulara" doprinio je tome da je Međunarodna pomorska komora 1978.g. izdala preporuke za standardni format teretnice koji je usvojila još 1972.g. uz male izmjene, radi usuglašavanja s nacrtom nove američke serije dokumenata, tako da je taj standard iz 1972.g. još uvijek na snazi.

Institucija BIMCO također je izdala i preporučila teretnice koje se baziraju na "ECE ključnom formularu", kao i druge pomorske dokumente.

U Engleskoj je SITPRO kao nezavisno tijelo kojeg je formirala engleska vlada pod pokroviteljstvom Odbora britanske prekomorske trgovine, izradila seriju usuglašenih nadovezu-

jućih transportnih dokumenata prema "ECE ključnom formularu".

Iz navedenog se vidi da zemlje EZ rapidno idu naprijed na polju standardizacije i kompiuterizacije uz široku primjenu elektronskog prijenosa podataka EDI.

3. EDI - STANDARDI

Eksperti u Evropi i SAD rade na programu standardizacije, tako da se uvede jedinstven standard s kojim ne bi bilo problema za nijedan kompjuterski jezik, kada korisnici žele komunicirati s međunarodnim trgovačkim partnerima, pomorskim kompanijama, pomorskim agentima, špediterima, lukama, carinom, bankama, osigurateljima itd.

Do prije nekoliko godina postojala su dva osnovna EDI standarda (komunikacija iz kompjutera na kompjuter striktnom upotrebom standardizirane verzije poslovnih dokumenata):

1. Standard UN/ECE za razmjenu podataka u trgovini u upotrebi u Zapadnoj i Istočnoj Evropi. (ISO 7372-1986-Trade Data Elements directory-UNTDDED).
2. Američki standardi (American National Standard Institute Accredited Standards).

Uvidajući da paralelni razvoj dva posebna standarda može zaustaviti i odvratiti nastojanja za trgovinu bez upotrebe papirnih dokumenata između evropskih i sjevernoameričkih kompanija, zajednička radna grupa poznata kao UN/JEDI odbor (United Nations Economic Commission for Europe/Joint Electronic Interchange Working Group) - počela je razmatrati da li se ta dva standarda mogu složiti zajedno.

Dvije strane su od 1986.g. razvile EDI-FACT standarde, koji sadrže elemente podataka i pun opis svih univerzalnih standardnih segmenata podataka koji se koriste u standardiziranim porukama (riječi i rečenice na bazi sintakse).

Sintaksa EDIFACT-a - drugim riječima gramatika - prihvaćena je u potpunosti kao ISO-standard. Nacrt EDIFACT poruka za pomorske kompanije završen je još prošle godine, te mnoge kompanije već koriste ovu tehniku.

Zemlje Istočne Evrope prihvatile su preporuke za primjenu EDIFACT-a. Sada se može postaviti pitanje gdje je Jugoslavija i kakve su obveze Jugoslavije da bi prihvatila ove standarde i uključila se u jedinstven sistem komuniciranja bez papirne dokumentacije.

U Jugoslaviji se mora na tome raditi da prihvatimo EDI-standard, jer kako je rekao direktor SITRO-a Ray Walker, da samo putem međunarodnog prihvaćanja jedinstvenog EDI--standarda postići će se sve koristi koje pruža trgovina bez papirne dokumentacije.

Generalni sekretar Udruženja međunarodne razmjene podataka (International Data Exchange Association) i direktor Euromatica S.A. Brussels, Alfredo Sarich je rekao da Zajedničko tržište 1992.g. ne bi moglo postojati bez EDI-sistema. Prema navodima Euromatica-e već sada u Evropi koristi EDI-tehniku više od 900 velikih kompanija a u SAD procjenjuje se da

ima 7000 EDI korisnika. Iz istih izvora procjene pokazuju da će 1995.g. u Evropi koristiti EDI--sistem 14 000 kompanija a u SAD 200 000.

Što se tiče ušteda iznesen je podatak koji prema procjenama pokazuje da će primjena EDI-sistema uštedjeti od 3,5% do 7% transportnih troškova i do 10% vrijednosti roba, odnosno, da bi godišnja ušteda mogla iznositi u svijetu oko 350 mlrd USD.

Istovremeno je istaknuto da će mali broj kompanija preživjeti na konkurentskom tržištu 1990-tih godina bez primjene nekog od oblika EDI sistema.

4. JEDINSTVENI ADMINISTRATIVNI DOKUMENT (SAD)

U težnji za usvajanjem standardizacije carinskog postupka unutar EZ njeni privrednici su se suočili s potrebom uvođenja jednog novog i jedinstvenog administrativnog carinskog dokumenta za trgovinu između država članica Zajednice, uz istovremenu potrebu uvođenja nove carinske tarife koja bi se temeljila na svjetskom usklađenom sistemu kodiranja i opisa roba. Ovaj dokument stupio je na snagu 1. januara 1988.g.

Najveća korist postignuta je ovim dokumentom što je zamijenio oko 100 raznih carinskih, uvoznih, izvoznih i tranzitnih formulara, jer su njegovom upotrebom zadovoljeni carinski zahtjevi za većinu roba koje se kreću između zemalja Zajednice.

Originalno je bilo zamišljeno da bi se "SAD" upotrebljavao samo za trgovinu unutar Zajednice, ali se zatim došlo do spoznaje da bi to bilo također od koristi za trgovinu s "trećim" zemljama. Shodno tome, zemlje EZ će taj dokument upotrebljavati i kao izvoznu deklaraciju za treće zemlje kao i za uvoz iz tih zemalja.

Ovaj novi dokumentacijski sistem proširuje se i na zemlje EFTA.

5. USKLAĐEN OPIS ROBA I SISTEM KODIRANJA

Simultano s uvađanjem novog dokumenta "SAD" uvađao se i usklađen opis roba i kodirani sistem (HS) odnosno zajednička harmonizirana carinska nomenklatura roba i kodni sistem. Procjenjuje se da će 85% svjetske trgovine koristiti ovaj sistem za potrebe carine i za voza-rinske tarife.

Savjet carinske kooperacije (Customs Cooperation Council) uspješno je završio novi klasifikacijski sistem, odnosno "harmoniziran opis roba i sistem kodiranja" (HCDSC ili skraćeno HS) s namjerom da pomogne svim trgovačkim partnerima da govore istim jezikom.

Sada su u EZ carinske tarife uključene u Opću carinsku tarifu (CCT) koja djelomično klasificira robu na osnovi međunarodnog opisa roba odnosno Nomenklature Carinskog kooperativnog savjeta (CCCN) u kojem je sada zastupljeno 145 zemalja.

Ovaj novi usklađen sistem (HS) obuhvaća potrebe za carinu i statistiku te određuje po-

sebne tarifne mjere unutar EZ. To sačinjava Integriranu tarifu Zajednice (TARIC).

6. USUGLAŠAVANJE TRANSPORTNE DOKUMENTACIJE S MEĐUNARODNIM STANDARDIMA U JUGOSLAVIJI

Prvi pokušaji za unifikaciju i standardizaciju transportnih dokumenata u pomorstvu kod nas pokrenuti su na inicijativu Jadroagenta putem Osnovne privredne komore Rijeka pred 22 godine, radi uključivanja svih učesnika u transportnom lancu. Međutim, ta inicijativa nije uspjela, tako da je Jadroagent, koji je još 1963.g. samostalno pristupio akciji unifikacije i standardizacije dokumenata nastavio sam raditi na tome i postupno uključivati domaće brodare. U to vrijeme, prema ondašnjim standardima a prvenstveno prema UN/ECE ključnom formularu unificirana je teretnica Jugolinije, a kasnije i drugih brodara, te prijava ukrcaja, nalog ukrcaja i potvrda ukrcaja.

Tom unifikacijom postignute su velike uštede kod brodara, agenata i špeditera, jer se postigla usuglašena serija niza nadovezajućih dokumenata preko jedne matrice, gdje podatke o robi nije trebalo pisati više puta već samo jednom.

Danas, kada imamo modernu opremu (hardware) i određene programe, standarde te preporuke međunarodnih organizacija (software), imamo čvršću bazu za provedbu standardizacije dokumenata i povezivanja putem kompjutera svih učesnika u transportu, tj. brodara, agenata, špeditera, luka, carine, banaka i drugih zainteresiranih, kako bi skup podataka koji prate robu od proizvođača do krajnjeg korisnika prolazio na bazi EDI-sistema od jednog kompjutera do drugog bilo u našoj zemlji ili drugoj.

Međutim, prihvaćanje preporuka međunarodnih organizacija i povezivanje s međunarodnim sistemima i razmjenjivanje podataka sa strankama iz inozemstva traži potpuno prihvaćanje međunarodnih standarda u okviru Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO) i Ekonomske komisije UN za Evropu (UN/ECE).

U vezi sa svjetskim nastojanjima i preporukama ipak ima i kod nas pokušaja za uvođenje elektronske dokumentacije (kompjuterizirana teretnica) i to:

a) Dana 31.3.1988. u Ljubljani je održan sastanak Komisije za informatiku PZPB na kojem je učestvovao i predstavnik Jadroagenta. Svrha sastanka bila je da se formira radna grupa koja bi imala zadatak da izradi kompjutersku teretnicu i s tim u vezi ostalu dokumentaciju u pomorskom transportu. Radna grupa se već sastajala (Portorož, Rijeka). Na sastanku Zajednice brodara u Baškom polju u oktobru 1988. iznesen je plan, ali nije prihvaćen jer su tražena dodatna tumačenja.

b) Radna grupa Jadroagenta koja radi na pomorskoj dokumentaciji na bazi međunarodnih standarda do sada je učinila slijedeće:

1. unificirala je prema preporukama ICS-a i BIMCO- a na bazi UN/ECE ključnog formulara teretnice Jugolinije, Jadroplava

- i Lošinjplova,
2. sistematizirala je sve klauzule koje se unose u teretnice,
 3. usuglasila s teretnicom prijavu ukrcaja, nalag ukrcaja i potvrdu ukrcaja,
 4. povezala se s EEK koja je dostavila priručnik koji sadrži komplet kodiranih podataka, koji ulaze u teretnicu i ostalu trgovačku dokumentaciju (UNTDDED), te magnetsku vrpcu sa šiframa svih svjetskih luka, aerodroma i terminala (Location Code-LOCODE).
 5. povezala se s Međunarodnom pomorskom komorom (ICS), od koje je dobila priručnik za razmjenu podataka za pomorske kompanije-Data Interchange for Shipping Companies-DISCO USER'S MANUAL, u kojem priručniku su kodirani svi podaci koji se odnose na pomorski transport a u prvom redu za kompjuteriziranu teretnicu.

7. ZAKLJUČAK

Iz naprijed navedenog slijedi da pojedinačne akcije neće dati ekonomske efekte, jer nema usklađenosti unutar naše zemlje a da se ne govori o usklađenju i povezanosti s međunarodnim informacijskim sistemima kroz poslovanje s inozemstvom.

Zato je jedna od osnovnih obveza jugoslavenskog saobraćaja aktivno uključivanje u rad međunarodnih organizacija za standardizaciju i unifikaciju dokumenata, te povezivanje s radnim grupama i nosiocima aktivnosti u UN/ECE, ISO, EZ, SEV itd. Naša zemlja je jedna od rijetkih zemalja koja ne učestvuje u radu UN/ECE EDIFACT-u.

Nadalje, obveza je jugoslavenskog saobraćaja da se mora uključiti u elektronsku razmjenu podataka (EDI), a to zahtijeva standardizaciju svih podataka i njihovih elemenata koji sačinjavaju sadržaj osnovnih dokumenata koji prate robu, a koje informacije će ići putem EDI-tehnike.

Gledajući današnje stanje u jugoslavenskom saobraćaju još dugo će morati da rade jedna uz drugu klasična dokumentacija i kompjuterska.

Međutim, kompjuterska dokumentacija sa svojim prednostima mora prevladati, jer će samo ona reducirati brda papira i jer će se samo njenim uvođenjem postići kvaliteta i brzina čime će cijela operacija u transportnom lancu dati velike ekonomske efekte za sve učesnike u pomorskom transportu i međunarodnoj trgovačkoj razmjeni.

SUMMARY

THE COMPUTERIZATION OF TRANSPORT DOCUMENTS IN THE EC AND THE OBLIGATIONS FOR YUGOSLAV TRAFFIC

The author explains the efforts that have been made up to now to standardize and computerize transport documentations world-wide, overseas transport being the most vital. The

author shows that the EC's efforts are moving fast forward in this direction using the EDI-FACT standards, which is accepted as an ISO-standard all over the world. In Yugoslavia we should be organised to adapt to the new demands as quickly as possible if we want to join in the world trade successfully.

LITERATURA

- [1] International Chamber of Shipping (ICS): "Recommendations for the format of Bills of Lading"
- [2] J. RAVEN: SITPRO: Through Transport - The role of trade facilitation
- [3] K. MERCHANT: Overseas Containers Ltd.: Electronic Data Transmission-Development and extent of operations; operational problems; relation with orthodox system of documentation.
- [4] Containerisation International" VIII 1979.: Winning the paper chase.
- [5] L.H.BLISS: Terminal Documentation Services, Sea-Land Services Inc.: How Documentation aids the operation - Lloyd's Ship manager, VIII 1981.
- [6] "Containerisation International" VI 1987.: So Sad, but not for long.
- [7] P. GREEN: Mayor changes approaching for global trade documentation - Lloyd's List, 24.VII 1987.
- [8] K.D. THOMPSON: Official Optimistic on System of Coding - The Journal of Commerce. 3.VIII 1987.
- [9] J. PORTER: "EDI Gap Closing Between Europe and the United States" - Standards Team Hard at Work". The Journal of Commerce, 28.III 1988.